

אף על פי שיש בתוכן מעות

שנינו: "מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין ואף על פי שיש בתוכן מעות"¹. המשנה רואה איפא בכך מקרה רגיל שבתוך תיק התפילין מצויות בשבת גם מעות. וקשה, איך שמים כסף לתוך התיק עם התפילין, הלא למדנו בפירושו: "דאמר רב חסדא האי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין (סודר שייחד לעטוף בו תפילין) וצר ביה תפילין, אסור למיצר ביה פשיטי (אסור לצרור בו מטבעות)...". "ולאביי דאמר הזמנה מילתא היא, אזמניה — אף על גב דלא צר ביה (אף על פי שטרם צרר בו), צר ביה, — אי אזמניה — אין, אי לא אזמניה — לא"². ואין להשיב ולפרש, שמדובר במשנתנו בכסף של "הקדש", כי את זה יש לשמור כדרך השומרים, כגון בתוך האדמה³, ולא בתיק שיום יום מוציאים ומכניסים בו את התפילין. בהמשך הגמרא שם⁴ אנו לומדים: "כיס שעשאו להניח בו תפילין, אסור להניח בו מעות, הניח בו תפילין [באקראי] יניח בו מעות". מזה אנו רואים, שהיו רגילים להכין תיק מיוחד לשמור בו את התפילין; וכן בהמשך שם: "אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתיק של תפילין, עד שלא נשתמש בהן קודש מותר להשתמש בהן חול, נשתמש בהן קודש אסור להשתמש בהן חול". הכסף ששמים בתוך התיק נקרא כאן "חול", ובכל זאת אנו רואים שאין זה בלתי רגיל לשים מעות עם התפילין.

אולי נוכל למצוא פתרון מתוך הסיפור על שעת מיתתו של רבי אליעזר הגדול, המסופר בירושלמי⁵ ובנוסח שונה בבבלי⁶. "מעשה בי רבי ליעזר שהיה גוסס ערב שבת עם חשיכה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ את תפיליו: גער בו ויצא בנייפה. אמר לו: "בני הנחת מצות [הדלקת] הנר שהיא [עכשיו עדיין] שבות [ואחר כך יהיו] חייבין עליה כרת [אם יאחרו עד השבת] ובאתה לחלוץ תפילין שאינן אלא רשות ואינן אלא מצוה. יצא לו והיה צועק ואמר אוי לי, [כמדומה אני] שדעתו של אבא נטרפה, אמר להו [רבי אליעזר

לחכמים שנאספו אצלן] דעתו ודעת אמו גטרפה, היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין [וגזהרים במקומן] באיסור שבות [של הנחת תפילין בשבת]".

ברור שבכל ערב, עם רדת הלילה, היו חולצין את התפילין, ועשו את זאת בנחת. ביום ששי, קרוב לכניסת השבת, היו בהולים לחלוץ את התפילין, כדי שלא לבוא לידי חילול שבת, ואפילו באיסור שבות בלבד. אלא באותם רגעים ממש היה צריך בעליו גם להיפטר מצרור הכסף או מחגורת הכסף הנמצאים על גופו. ביתר ימי השבוע השאיר בודאי את הכסף במקומו, כי לא ימצא לו מקום בטוח יותר, ואילו בשבת אינו יכול לעשות כן. לכן קרה, שבאותו הרגע האחרון לפני כניסת השבת היה בהול הן לחלוץ את התפילין והן להוריד מעצמו את כספו. לא נשאר לו פנאי לחפש את תיק התפילין הקבוע — ובין כה וכה אסור לשמור בו כסף — וגם למצוא מקום בטוח עבור כספו. לכן לקח סודר כלשהו שמצוי על ידו או תיק שאינו התיק המיוחד לשום בו את התפילין, ושאין בו איפוא קדושה, ושומר בו גם את התפילין וגם את הכסף. ואז מתעוררת השאלה, האם כשנופלת דליקה, מותר להציל את התפילין מפני השריפה, גם כשיש עמהן מעות, ומשנתנו מלמדת אותנו שמותר לעשות כן.

אמנם החזקת כסף בשבת על הגוף אין בה משום איסור דאורייתא, ורק איסור שבות שבה. אולם איזו חשיבות ייחסו אף לאיסור זה, ועד כמה הקפידו על קיומו אנו יכולים ללמוד ממשנה אחרת⁷: "שלח לו רבן גמליאל [לרבי יהושע]: גזורני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונוך". המקל שהוא מחזיק בו, סימן בולט הוא לאנשים, שאין היום קודש, ואין בו איסור הוצאה מרשות לרשות. את המעות אינם רואים אבל למחזיק את המעות בכיסו — גם הן נותנות את ההרגשה שהיום חול הוא ואינו קודש⁷.

על ההקפדה לחלוץ את התפילין לפני כניסת השבת אנו למדים לא רק מן המעשה של בנו של רבי אליעזר אלא גם מתוך הלכה שבירושלמי⁸: "יוצאין בתפילין ערב שבת עם חשיכה ... [ש]זה [התפילין] דרכו לחלוץ" "בלילה אפילו בחול"⁹, ולכן אין חוששים שישכח לחלצן לפני כניסת שבת; וכן מן הבבלי¹⁰: "תנו רבנן שש תקיעות תוקעין ערב שבת ... רבי יהודה הגשיא אומר שלישיית לחלוץ תפילין".

נחזור לשאלה שהעלנו בראש דיוננו : איך מדברת המשנה על כסף שבתיק התפילין, על אף האיסור המפורש לשים אותן לתוכו. אבל כבר פירשנו שלא מדובר כאן על תיק התפילין הקבוע. יתכן גם שבעל הכסף אינו בקיא בהלכה ולא מצא לו מקום בטוח יותר מבתוך תיק התפילין. לולא פרצה השריפה, לא היתה לו ההודמנות ללמוד שאסור לשמור כסף בתיק התפילין.

- 1 שבת פרק ט"ז מ"א. 2 סנהדרין דף מ"ח ע"א.
- 3 בבא מציעא פרק ג' מ"י ושם הגמרא דף מ"ב ע"א.
- 4 סנהדרין דף מ"ח ע"ב. 5 שבת פרק ב' ה"ז.
- 6 סנהדרין דף ס"ח ע"א ; הניסוח דלהלן — מורכב משתי הנוסחאות.
- 7 ראש השנה פרק ב' מ"ט.
- *7 השווה גם שבת פרק כ"ד מ"א : מי שהחשיך בדרך נותן כיסו לגוי וכו'.
- 8 שבת פרק ו' ה"ב. 9 קרבן העדה שם. 10 שבת דף ל"ה ע"ב.